

А. В. ГУРЫН

ДЗЕЙНАСЦЬ НАВУКОВЫХ ЦЭНТРАЎ У ГАЛІНЕ МІЖНАРОДНЫХ АДНОСІН У БЕЛАРУСІ (1980—2005 гг.)

Разглядаюцца фарміраванне і напрамкі дзейнасці ў 1980—2005 гг. айчынных цэнтраў у галіне міжнародных адносін. Даследаванні дазваляюць зрабіць выснову аб функцыянаванні ў Беларусі паўнавартаснай базы міжнародных даследаванняў.

In article work of the domestic centers in the field of the international researches is investigated, their formation and activity directions in 1980—2005. Material allows to draw a conclusion on functioning in Belarus developed institutional bases of the international researches. Work is focused on domestic and foreign researchers of the international relations and foreign policy, teachers, scientific employees, who are engaged in the international researches.

Ключавыя словы: міжнародныя адносіны, знешняя палітыка, гістарыяграфія, навуковая дзейнасць, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Нацыянальная акадэмія навук Беларусі.

Keywords: International relations, foreign policy, historiography, scientific effort, Belarusian State University, the National Academy of Sciences of Belarus.

Пасля абвяшчэння незалежнасці Беларусі ў 1991 г. пачалося фарміраванне нацыянальнай школы міжнародных даследаванняў. Гэты працэс адбываўся разам са станаўленнем знешняй палітыкі краіны; аб'ектыўны працэс знешнепалітычнай актыўнасці беларускай дзяржавы развіваўся паралельна і ўзаемазвязана з суб'ектыўным адлюстраваннем гэтай рэчаіснасці ў знешнепалітычнай думцы.

Падмурак міжнародных даследаванняў быў закладзены яшчэ ў савецкія часы. У 1990-я гг. канчаткова аформіліся цэнтры міжнародных

даследаванняў. На думку аўтара, навуковая адзінка, якая можа прэтэндаваць на такі статус, павінна адпавядаць наступным крытэрыям:

- ажыццяўляць самастойную навуковую дзейнасць;
- быць прадстаўлена прызнанымі вучонымі ў адпаведнай галіне, як правіла, дактарамі і кандыдатамі навук;
- валодаць выпрацаванай навуковай тэматыкай у межах аднаго ці некалькіх кірункаў;
- мець значныя вынікі навуковай працы, якія прызнаны ў навуковым супольніцтве: манаграфіі, абароненыя дысертацыі, артыкулы ў навуковых часопісах.

Пры аналізе інстытуцыянальнай базы міжнародных даследаванняў трэба ўлічваць перадумовы функцыянавання навуковых структур у гэтай галіне і кірунку іх дзейнасці. Асабліваасцю развіцця беларускай гістарыяграфіі міжнародных адносін з'яўлялася тое, што ў савецкія часы склаліся два цэнтры такіх даследаванняў з пэўнай спецыялізацыяй: цэнтрам вывучэння гісторыі міжнародных адносін быў БДУ (гістарычны факультэт); даследаванні гісторыі знешняй палітыкі Беларусі (на прыкладзе знешнепалітычнай дзейнасці Беларускай ССР) ажыццяўлялася ў Інстытуце гісторыі Акадэміі навук БССР.

У постсавецкі час галоўным цэнтрам міжнародных даследаванняў стаў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, у межах якога можна выкрасліць цэлы шэраг даследчых адзінак, работа якіх садзейнічала фарміраванню ў краіне школы міжнародных даследаванняў.

У Беларусі ў 1960—1970-я гг. быў закладзены трывалы падмурак для далейшых даследаванняў у галіне гісторыі міжнародных адносін і знешнепалітычнай дзейнасці БССР, сфарміраваліся пэўныя традыцыі вывучэння міжнароднай праблематыкі, якія развіваліся ў двух галоўных цэнтрах адукацыі і навукі — Белдзяржуніверсітэце і Акадэміі навук.

У 1980-я гг. на гістарычным факультэце БДУ праблемы міжнародных адносін у асноўным даследаваліся вучонымі кафедры гісторыі новага і навейшага часу. Аднак у азначанае дзесяцігоддзе кафедра сутыкнулася са значнымі, у першую чаргу кадравымі, праблемамі. Пайшлі з жыцця прафесары Д. С. Клімоўскі (1982), Р. М. Трухноў (1986), у 1992 г. у ЗША пераехаў Д. Б. Мельцар (прафесар агульнаўніверсітэцкай кафедры гісторыі СССР, які спецыялізаваўся на даследаванні беларуска-балгарскіх адносін), а ў 1994 г. Л. М. Шнеерсон, што прывяло да значнага паслаблення навуковага патэнцыялу кафедры. Практычна перасталі распрацоўвацца навуковыя кірункі, якія ўзначальвалі згаданыя даследчыкі. У выніку адбылося скарачэнне абароненых кандыдацкіх дысертацый па

гісторыі міжнародных адносін. Калі ў першай палове 1980-х гг. такіх дысертаций было дзевяць, то ў другой палове — толькі тры. Аналіз надрукаваных у гэты перыяд манаграфій і навуковых артыкулаў дае падставы зрабіць вынік аб скарачэнні міжнародных даследаванняў на кафедры гісторыі новага і навейшага часу БДУ ў канцы 1980-х гг.

Даследаванне гісторыі дыпламатыі і міжнародных адносін у старажытнасці і на мяжы Сярэднявекі і Новага часу ажыццяўлялася на кафедры гісторыі старажытнага свету і сярэдніх вякоў гістарычнага факультэта БДУ. К. А. Рэвяка вывучаў ваенную гісторыю Старажытнага Рыма і дыпламатычныя аспекты Пунічных войнаў [10]. Ю. Я. Івонін даследаваў міжнародныя адносіны перыяду станаўлення буржуазных адносін у Еўропе. У 1990-я гг. К. А. Рэвяка працягнуў сваі даследаванні; Ю. Я. Івонін ад'ехаў за мяжу і ажыццяўляў навуковую працу ва Украіне і ў Расіі.

Міжнародная праблематыка даследавалася і беларускімі славістамі. Так, прафесар Д. Б. Мельцар даследаваў адносіны паміж Балгарыяй і СССР; узаемаадносіны БССР і СССР з замежнымі краінамі вывучалі аспіранты, якія працавалі пад яго кіраўніцтвам.

Фактычна, у 1960—1980-я гг. гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта быў вядучай навуковай установай у галіне міжнародных даследаванняў у рэспубліцы. Тут пачалі сваю працу выкладчыкі, якія пазней увайшлі ў склад створанай у 1992 г. на гістарычным факультэце БДУ кафедры міжнародных адносін (Л. В. Лойка, С. Ф. Свілас, А. А. Разанаў, У. Е. Снапкоўскі і інш.).

Стварэнне ў БДУ кафедры міжнародных адносін не прывяло да спынення міжнародных даследаванняў на іншых кафедрах гістарычнага факультэта БДУ. Гісторыя міжнародных адносін у 1920—1930-я гг., праблематыка пасляваенных часоў і іншыя, замацаваныя ў 1980-я гг., кірункі даследаванняў працягвалі развівацца ў 1990-я гг.

У спецыялізаваным савеце БДУ па абароне дысертаций па спецыяльнасці «Усеагульная гісторыя» было абаронена тры дысертцыі (адна з іх доктарская — Р. Р. Лазько) [7], прысвечаныя праблемам гісторыі міжнародных адносін. Вучоныя кафедры гісторыі новага і навейшага часу закраналі міжнародную праблематыку пры распрацоўцы асобных праблем гісторыі новага і навейшага часу, напрыклад прафесар У. С. Кошалеў [6]. Супрацоўнікі гістарычнага факультэта ў 1990-я гг. даследалі праблемы міжнародных адносін у Цэнтральнай і Усходняй Еўропе ў перыяд Сярэднявекі і ў 1918—1940 гг. (В. І. Бобышаў, А. П. Салькоў [12] і інш.).

Стварэнне ў 1992 г. кафедры міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта было абумоўлена шэрагам прычын. Па-першае, новая кафедра стваралася ў мэтах падрыхтоўкі беларускіх спецыялістаў для Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь. Па-другое, кафедра павінна была стаць вучэбна-метадычным цэнтрам вышэйшай школы краіны ў галіне міжнародных адносін. Па-трэцяе, на базе кафедры планавалася стварыць навукова-арганізацыйны цэнтр, які б каардынаваў намаганні беларускіх даследчыкаў у галіне міжнародных адносін.

Кафедра міжнародных адносін была заснавана на гістарычным факультэце 1 верасня 1992 г. У першыя гады свайго існавання яна сабрала ў свой склад вядомых і аўтарытэтных спецыялістаў у галіне вывучэння знешнепалітычных праблем. На ёй працавалі дактары гістарычных навук, прафесары А. В. Шарапа (загадчык кафедры з моманту стварэння і адначасова дэкан факультэта міжнародных адносін у 1995—2008 гг.), А. А. Разанаў, А. А. Чалядзінскі; кандыдат гістарычных навук, дацэнт Л. В. Лойка. Трое першых абаранілі доктарскія дысертацыі ў перыяд 1980—1991 гг. па тэматыцы, якая была звязана з палітычнай сістэмай ГДР (А. В. Шарапа), міжнародным камуністычным рухам і міжнароднымі адносінамі ў Лацінскай Амерыцы (А. А. Чалядзінскі) [19], праблемамі міжнароднай бяспекі (А. А. Разанаў) [11]. У верасні 1993 г. на кафедру прыйшоў з Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі У. Е. Снапкоўскі, які абараніў у 1993 г. доктарскую дысертацыю па праблемах знешнепалітычнай дзейнасці БССР 1944—1953 гг. [14] З першых гадоў існавання кафедры тут працавалі кандыдаты гістарычных навук, дацэнты Н. Я. Аблава, С. Ф. Свілас, Л. М. Хухлындзіна. З другой паловы 1990-х гг. калектыву кафедры папоўнілі кандыдаты гістарычных навук, дацэнты А. І. Гардзейчык, У. А. Елфімаў, Р. М. Турарбекава, М. Э. Часноўскі, В. Г. Шадурскі; кандыдаты палітычных навук, дацэнты А. А. Дастанка і Ю. І. Малевіч.

У снежні 2000 г. дацэнты М. Э. Часноўскі [18] і В. Г. Шадурскі [20] паспяхова абаранілі доктарскія дысертацыі па новай для беларускай гістарычнай навукі спецыяльнасці «Гісторыя міжнародных адносін і знешняй палітыкі». У 2001 г. пасля абароны кандыдацкай дысертацыі ў склад кафедры быў залічаны старэйшы выкладчык У. В. Фральцоў. У 2005 г. доктарскую дысертацыю абараніла Ю. І. Малевіч [8].

Па стане на верасень 2012 г. на кафедры ў штаце і па сумяшчальніцтве працавалі 19 супрацоўнікаў прафесарска-выкладчыцкага складу, з іх 6 дактароў і 11 кандыдатаў навук [5]. Па сваім кадравым патэнцыяле

кафедра міжнародных адносін была і застаецца зараз адным з самых кваліфікаваных падраздзяленняў БДУ і ўсёй сістэмы вышэйшых навучальных устаноў Беларусі.

У першыя гады работы кафедры вызначыліся асноўныя кірункі яе навуковых даследаванняў: вывучэнне праблем гісторыі знешняй палітыкі Беларусі XX ст. (знешнепалітычнай дзейнасці БНР, БССР і Рэспублікі Беларусь); даследаванне асобных праблем гісторыі міжнародных адносін і знешняй палітыкі замежных краін у XX ст., а таксама тэорыі міжнародных адносін. У межах гэтых кірункаў з 1992 па 2005 г. навукоўцамі кафедры было надрукавана больш за 25 манаграфій, вялікая колькасць артыкулаў у айчынных і замежных навуковых выданнях. У спецыялізаваным Савеце па абароне доктарскіх і кандыдацкіх дысертацый па спецыяльнасці «Гісторыя міжнародных адносін і знешняй палітыкі» пры БДУ ў перыяд 1998—2005 гг. былі абаронены 2 доктарскія і 24 кандыдацкія дысертацыі. Пры кафедры дзейнічалі магістратура, аспірантура і дактарантура, у межах якіх беларускія і замежныя грамадзяне рыхтавалі дысертацыйныя працы. Супрацоўнікі кафедры ажыццяўлялі навуковыя кантакты з іншымі беларускімі дзяржаўнымі і недзяржаўнымі цэнтрамі даследавання міжнародных адносін, а таксама з замежнымі вучонымі, прымалі ўдзел у распрацоўцы праекта Канцэпцыі знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь (А. А. Разанаў, У. Е. Снапкоўскі, А. А. Чалядзінскі) [17]. Супрацоўнікі кафедры міжнародных адносін дабіліся значных дасягненняў у стварэнні і развіцці беларускай навуковай школы ў галіне гісторыі міжнародных адносін і знешняй палітыкі.

З кафедрай міжнародных адносін цесна звязана кафедра дыпламатычнай і консульскай службы БДУ, створаная на факультэце міжнародных адносін у верасні 1996 г. Яе асноўнай задачай стала падрыхтоўка студэнтаў у галіне дыпламатыі, дыпламатычнай перапіскі, консульскай службы, дыпламатычнага пратакола і этыкету. Вынікам работы кафедры стаў шэраг публікацый навучальна-метадычнага кшталту; навуковыя даследаванні супрацоўнікаў кафедры таксама ажыццяўляліся ў межах навуковых кірункаў кафедры міжнародных адносін БДУ.

Пэўная пераарыентацыя вучоных Інстытута гісторыі АН БССР на вывучэнне знешнепалітычнай дзейнасці БССР у 1970-я гг. стала прычынай таго, што з 1983 г. сектар гісторыі еўрапейскіх сацыялістычных краін стаў называцца сектарам гісторыі замежных сувязей БССР. Загадчыкам сектара з 1982 па 1995 г. з'яўлялася кандыдат гістарычных навук Г. Г. Сяргеева.

У 1980-я г. кірункі дзейнасці супрацоўнікаў сектара амаль не змяніліся: распрацоўваліся два напрамкі: ўдзел БССР у сувязях СССР з замежнымі краінамі і ўдзел БССР у дзейнасці ААН і яе спецыялізаваных устаноў. У азначаны перыяд супрацоўнікамі сектара было надрукавана 13 манаграфій, дзве з якіх былі калектыўнымі і сталі пэўным падсумаваннем работы навукоўцаў у галіне міжнародных сувязей БССР: «Белорусская ССР и социалистические страны: укрепление дружбы, сотрудничества, братства (1945—1987 гг.)» (1987) [2], «В едином строю борцов за мир: общественность Белорусской ССР в движении сторонников мира» (1989) [3]. Па знешнепалітычнай тэматыцы было абаронена восем кандыдацкіх дысертацый і адна доктарская. Аналіз дысертацыйных работ дае магчымасць прыйсці да высновы аб зніжэнні колькасці дысертацыйных распрацовак у другой палове 1980-х гг.

Пад уплывам перабудовы, дэмакратызацыі і галоснасці канца 1980-х гг. супрацоўнікі Інстытута гісторыі АН БССР паступова сталі адыходзіць ад старых догмаў і стэрэатыпаў у даследчыцкай працы.

Новыя падыходы і кірункі даследавання знешнепалітычнай гісторыі Беларусі, пачынаючы ад першых дзяржаўных утварэнняў, былі падсумаваны У. Е. Снапкоўскім і Г. Г. Сяргеевай у сумесным артыкуле «Знешнепалітычныя аспекты суверэнітэту Беларусі: гістарычны агляд», апублікаваным у 1992 г. у часопісе «Весці АН Беларусі» [13].

Даследаванне гісторыі знешняй палітыкі Беларусі ў 1990-я г. значна змянілася; большасць даследчыкаў сталі на пазіцыі нацыянальна-дзяржаўнай канцэпцыі гісторыі Беларусі. Структурныя змены адбыліся ў сектары гісторыі замежных сувязей БССР, які быў рэарганізаваны ў аддзел гісторыі нацыянальных адносін і культуры Беларусі савецкага перыяду. Пасля вылучэння з аддзела сектара нацыянальна-культурнага развіцця Беларусі ХХ ст. у 1993 г. ён стаў называцца аддзелам нацыянальных і міжнародных адносін Беларусі. З кастрычніка 1995 г. па снежань 2000 г. аддзел узначальваў па сумяшчальніцтве доктар гістарычных навук, прафесар У. Е. Снапкоўскі, які працягваў сваю асноўную працу на кафедры міжнародных адносін БДУ.

У 1990-я г. супрацоўнікі аддзела дасягнулі пэўных поспехаў у вывучэнні знешняй палітыкі Беларусі. Усяго ў гэтае дзесяцігоддзе імі былі абаронены адна доктарская і тры кандыдацкія дысертацыі, надрукавана некалькі манаграфій. У 1980—1990-я г. аддзел нацыянальных і міжнародных адносін Беларусі ператварыўся ў адзін са значных даследчых цэнтраў па праблемах гісторыі міжнародных адносін і знешняй палітыкі. У 2001 г. ён змяніў кірунак навуковай працы і назву (аддзел усе-

агульнай гісторыі новага і навейшага часу); вывучэнне знешнепалітычнай тэматыкі ў адзеле скарацілася. Па стане на верасень 2012 г. у невялікім аб'ёме міжнародныя даследаванні ў Інстытуце ажыццяўляліся ў двух адзелах: усеагульнай гісторыі міждзяржаўных і міжнародных адносін (загадчык — М. К. Кошалеў) і ваеннай гісторыі і міждзяржаўных адносін (загадчык — А. М. Літвін).

У 1990-я гг. адбываўся працэс стварэння і пашырэння дзяржаўных і недзяржаўных цэнтраў у галіне вывучэння праблем міжнародных адносін. Так, у БДУ ўтварыліся Цэнтр сацыялагічных і палітычных даследаванняў, Цэнтр па вывучэнні ААН; але яны не праводзілі спецыяльных навуковых даследаванняў у галіне міжнародных адносін.

У 2000 г. пры БДУ быў створаны Цэнтр міжнародных даследаванняў, галоўнай задачай якога стала падтрымка развіцця нацыянальнай школы міжнародных даследаванняў шляхам стварэння эфектыўнага камунікацыйнага асяроддзя для вучоных, экспертаў і дыпламатаў, замацавання сувязей акадэмічнай навукі і знешнепалітычнай практыкі. Цэнтрам ажыццяўлялася каардынацыя навукова-даследчай і інфармацыйна-аналітычнай работы ў галіне знешняй палітыкі і міжнародных адносін; праводзіліся навукова-практычныя канферэнцыі і семінары па знешнепалітычнай тэматыцы. Цэнтрам праведзена значная даследчая работа для Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь. Так, былі выкананы наступныя даследчыя праекты: «Стратэгія развіцця Расійскай Федэрацыі да 2010 г. і наступствы яе рэалізацыі для Беларусі», «Уплыў працэсу пашырэння ЕС на знешнепалітычныя і знешнеэканамічныя інтарэсы Беларусі» [16] і інш. У 2001 г. часовым навуковым калектывам, створаным на базе Цэнтра, была распрацавана і прадстаўлена ў МЗС Рэспублікі Беларусь Канцэпцыя знешняй палітыкі Беларусі. Таксама выдадзена некалькі зборнікаў матэрыялаў навуковых канферэнцый і круглых сталоў. Сярод іх «Актуальныя пытанні міжнародных адносін і знешняй палітыкі Беларусі» [1], «Внешняя политика Беларусі в исторической ретроспективе» [4] і інш.

Цэнтр Еўрапейскай дакументацыі і інфармацыі быў створаны на аснове Пагаднення паміж Еўрапейскай камісіяй і БДУ ў 1997 г. Галоўныя мэты работы Цэнтра: распаўсюджванне інфармацыі аб дзейнасці Еўрапейскага саюза; атрыманне дакументаў ЕС і інш. У 2000 г. на базе Цэнтра быў адкрыты Інфармацыйны пункт Савета Еўропы, які займаецца зборам і аналізам інфармацыі аб дзейнасці гэтай арганізацыі.

У першай палове 1990-х гг. у МЗС Рэспублікі Беларусь быў створаны Інфармацыйны цэнтр МЗС. Ён выконваў выключна інфармацыйныя

функцыі і ажыццяўляў выданне «Весніка Міністэрства замежных спраў». Інфармацыйна-аналітычную работу, у тым ліку і па праблемах міжнародных адносін, у 1990-я гг. ажыццяўлялі Інстытут сацыяльна-палітычных даследаванняў пры Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (зараз — Інфармацыйна-аналітычны цэнтр пры Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь), Інстытут «Белінфармпрагноз» пры Савеце Міністраў і іншыя дзяржаўныя ўстановы.

У 1990-я гг. на Беларусі ўзніклі недзяржаўныя цэнтры ў галіне міжнародных даследаванняў, якія валодалі большай самастойнасцю і значным фінансаваннем у параўнанні з акадэмічнымі даследчымі цэнтрамі, то ў сваёй дзейнасці імкнуліся ахапіць больш шырокае кола пытанняў. Гэта мела як пазітыўны, так і негатыўны змест. З аднаго боку, цэнтрамі распрацоўвалася даволі разнастайная міжнародная праблематыка, з другога боку, гэта вяло да значнай неўпарадкаванасці даследаванняў.

У 1993 г. быў створаны Цэнтр стратэгічных ініцыятыў «Усход — Захад». За чатыры гады Цэнтр падрыхтаваў шэраг аналітычных справаздач для МЗС Рэспублікі Беларусь; у 1997 г. Цэнтр прыпыніў сваё існаванне і на яго базе быў створаны аналітычны цэнтр «Стратэгія». Цэнтрам быў арганізаваны шэраг навуковых канферэнцый і семінараў, выдадзена некалькі зборнікаў навуковых работ і манаграфій па міжнароднай тэматыцы. Сярод іх «Национальная и региональная безопасность» (2001) і інш. [9].

Асноўнай мэтай працы Даследчага інстытута развіцця і бяспекі, створанага ў 1993 г., было вывучэнне праблем знешняй палітыкі Беларусі, еўрапейскай і міжнароднай бяспекі. Асноўныя кірункі навуковай дзейнасці Інстытута: беларуска-расійскія адносіны ў кантэксце еўрапейскай бяспекі, знешняя палітыка Беларусі, калектыўная бяспека ў СНД. З 1996 г. у Інстытуце выдаваўся часопіс «Беларусь у свеце».

Пэўная работа ў галіне вывучэння сучаснай міжнароднай палітыкі ў 1990-я гг. ажыццяўлялася ў межах недзяржаўных навучальных устаноў. Так, у Еўрапейскім гуманітарным універсітэце ў 1999 г. пры падтрымцы праграмы TACIS-TEMPUS быў створаны Інфармацыйна-рэсурсны цэнтр ЕГУ па праблемах еўрапейскай інтэграцыі. У ЕГУ былі цэнтры: амерыканскіх даследаванняў, еўрапейскіх і трансатлантычных даследаванняў і інш. У лютым 2002 г. ЕГУ і Універсітэтам Паўднёвага Стакгольма пры падтрымцы Шведскага Інстытута быў заснаваны Цэнтр скандынаўскіх даследаванняў. Асноўным кірункам дзейнасці Цэнтра стала распаўсюджванне ў Беларусі ведаў аб скандынаўскіх краінах, іх гісторыі, культуры, сучасным эканамічным і палітычным жыццём, у тым ліку

аб асабліва сцях іх знешняй палітыкі. Але значных вынікаў у даследаванні адпаведных праблем і публікацый навуковых матэрыялаў гэтыя цэнтры не атрымалі; іх дзейнасць у Беларусі была прыпынена пасля ліквідацыі ЕГУ.

У 1980-я гг. пэўная даследчая праца ў галіне міжнародных адносін ажыццяўлялася ў Мінскай вышэйшай партыйнай школе. Загадчык кафедры сусветнай палітыкі і міжнароднай дзейнасці КПСС А. А. Чалядзінскі вывучаў унутрыпалітычныя і знешнепалітычныя фактары стаўлення дыктатарскіх рэжымаў у лаціна-амерыканскіх краінах, міжнародныя аспекты фарміравання дыктатуры і асноўных кірункаў барацьбы дэмакратычных сіл супраць яе. Ён абараніў доктарскую дысертацыю і выдаў некалькі манаграфій па гэтай тэматыцы.

У 1997 г. у Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь была створана кафедра знешняй палітыкі і дыпламатыі (загадчык — кандыдат гістарычных навук, дацэнт В. М. Мацэль). Супрацоўнікі кафедры даследавалі месца Беларусі ў сістэме міжнародных арганізацый, узаемаадносін Беларусі з краінамі Азіі і іншыя знешнепалітычныя праблемы. У 2000 г. з прычыны структурнай рэарганізацыі Акадэміі кафедра была ліквідавана.

З 2004 г. у Акадэміі дзейнічае кафедра міжнародных адносін. Кафедра была створана як структурная адзінка па забеспячэнні падрыхтоўкі студэнтаў у галіне міжнародных эканамічных адносін (назвы да 2004 г.: кафедра знешнеэканамічнай дзейнасці, кафедра міжнародных эканамічных адносін) і захавала сваю спецыфіку пасля рэарганізацыі. Тым не менш прыход на кафедру, у якасці загадчыка, доктара палітычных навук С. А. Кізімы (красавік 2009 г.) дае магчымасць спадзявацца, што кафедра некалькі адыдзе ад эканамічнай спецыялізацыі і стане сапраўдным цэнтрам міжнародных даследаванняў.

Таксама міжнародныя даследаванні разгортваліся ў некаторых ВНУ г. Мінска і абласных цэнтраў, дзе працавалі даследчыкі праблем гісторыі міжнародных адносін і знешняй палітыкі. Яны абаранілі дысертацыі на базе БДУ ці Інстытута гісторыі АН Беларусі і былі накіраваны на працу ў гэтыя ВНУ, дзе на адпаведных кафедрах пачалі фарміраваць уласныя даследчыя школы. Да іх можна аднесці Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт, Брэсцкі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт, Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт, Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт.

У Брэсцкім дзяржаўным тэхнічным універсітэце ў 1990-я гг. працаваў на кафедры сацыяльна-палітычных і гістарычных навук М. В. Стра-

лец. Кола яго навуковых інтарэсаў складалі праблемы знешняй палітыкі ФРГ, яе роля ў еўрапейскай сістэме міжнароднай бяспекі. У 1984 г. ён абараніў у БДУ кандыдацкую дысэртацыю; у 1990-я гг. ім быў надрукаваны шэраг кніг і брашур па гісторыі міжнародных адносін. У 2002 г. М. В. Стралец абараніў доктарскую дысэртацыю па праблемах скарачэння ўзбраенняў у Еўропе ў другой палове XX ст. [15].

Германскую тэматыку даследаваў В. А. Космач, які ў 1990-я гг. працаваў у Віцебскім медыцынскім інстытуце, а потым у Віцебскім дзяржаўным універсітэце імя П. М. Машэрава. У 1995 г. ён абараніў у Маскве доктарскую дысэртацыю па праблемах знешняй культурнай палітыкі Германіі ў гады Веймарскай рэспублікі. У 1990-я гг. пад кіраўніцтвам прафесара В. А. Космача працавала некалькі аспірантаў, а сам ён неаднаразова выступаў апанентам пры абароне дысэртацый па праблемах знешняй палітыкі Германіі. У 2009 г. В. А. Космач узначаліў Віцебскі філіял Міжнароднага інстытута працоўных і сацыяльных адносін.

У Гомельскім дзяржаўным універсітэце прафесар Р. Р. Лазько спецыялізаваўся ў галіне вывучэння знешняй палітыкі міжваеннай Польшчы. Узначалены перыяд ён абараніў кандыдацкую і доктарскую («Еўрапейская палітыка Польшчы (1932—1939 гг.)») — (2001) дысэртацыі і надрукаваў больш за 30 навуковых работ, сярод якіх некалькі манаграфій.

У Гродзенскім дзяржаўным універсітэце і Беларускам дзяржаўным педагагічным універсітэце таксама ажыццяўляліся даследаванні ў галіне гісторыі міжнародных адносін і знешняй палітыкі, аднак большасць даследаванняў знайшлі сваё адлюстраванне ў публікацыях навуковых часопісаў. Можна адзначыць некалькі кандыдацкіх дысэртацый, напрыклад, тыя, якія выканалі І. У. Жылінская, Д. А. Крывашэй, Л. В. Ляховіч, В. П. Скок і інш. У 1990-я гг. даследаванні знешнепалітычнага курсу ЗША ў адносінах да Югаславіі ў 1943—1960 гг. ажыццяўляла дацэнт кафедры славянскай гісторыі і метадалогіі гістарычнай навукі БДПУ А. М. Космач, якая выдала манаграфію па гэтай праблематыцы.

Доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры ўсеагульнай гісторыі БДПУ Г. А. Космач у 1980-я гг. даследаваў асаблівасці палітычнай барацьбы ў Германіі пасля Першай сусветнай вайны. У сваіх навуковых работах ён ахарактарызаваў сутнасць нямецкага лібералізму ў часы Веймарскай рэспублікі. У 1990-я гг. Г. А. Космач працягваў працаваць у Беларускам дзяржаўным педагагічным універсітэце і даследаваў некаторыя актуальныя праблемы гісторыі міжнародных адносін. Пад яго кіраўніцтвам працавала шмат аспірантаў, пік абароны дысэртацый якіх прыходзіцца на сярэдзіну 2000-х гг.

Такім чынам, можна выдзеліць наступныя асаблівасці арганізацыі даследаванняў у галіне міжнародных адносін у Беларусі ў 1980—2005 гг.:

- падмурак як дзяржаўных, так і недзяржаўных устаноў, што працавалі ў гэтай сферы, быў закладзены ў 1960—1970-я гг., калі прыйшло ў навуку новае пакаленне даследчыкаў, якія ў 1980-я гг. каардынавалі навукова-даследчую работу ў галіне гісторыі міжнародных адносін;

- у першай палове 1980-х гг. назіраўся значны рост колькасці выдадзеных манаграфій і абароненых дысертацый, у першую чаргу кандыдацкіх. У другой палове 1980-х гг. даследаванне гісторыі міжнародных адносін прыкметна запаволілася. У пэўнай ступені гэта было абумоўлена метадалагічным крызісам савецкай гістарычнай навукі. Быў і шэраг суб'ектыўных прычын, звязаных са зменай пакаленняў у беларускай гістарычнай навуцы, скарачэннем фінансавання і г. д.;

- вызваленне гістарычнай навукі ад марксісцка-ленінскіх догмаў у 1990-я гг. дазволіла навукоўцам пашырыць межы свайго навуковага пошуку і ўзбагаціць метадалагічны інструментарый, паглыбіць крыніцазнаўчую базу, у тым ліку і ў галіне гісторыі міжнародных адносін і знешняй палітыкі;

- арганізацыйная самастойнасць, якую набыла беларуская гістарычная навука ў 1990-я гг., прывяла да мадэрнізацыі навуковых устаноў, якія ажыццяўлялі міжнародныя даследаванні, і стварэння новых дзяржаўных і недзяржаўных даследчых цэнтраў у гэтай галіне. Пры гэтым некаторыя кірункі даследаванняў сталі новымі для айчынай навукі: тэорыя міжнародных адносін, прававое рэгуляванне міжнародных адносін.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Актуальные вопросы международных отношений и внешней политики Беларуси : материалы науч. семинаров, янв.—дек. 2002 г. / редкол. : К. Байер [и др.]. Минск : Тесей, 2003. 215 с.

2. Белорусская ССР и социалистические страны: укрепление дружбы, сотрудничества, братства (1945—1987 гг.) / А. С. Леднева [и др.]. Минск : Наука и техника, 1987. 303 с.

3. В едином строю борцов за мир: общественность Белорусской ССР в движении сторонников мира / С. Д. Войтович [и др.]. Минск : Наука и техника, 1989. 206 с.

4. Внешняя политика Беларуси в исторической ретроспективе : материалы Междунар. науч. конф., 24—25 мая 2002 г. / редкол. : В. Астапенко [и др.]. Минск : Адукацыя і выхаванне, 2002. 276 с.

5. Кафедра международных отношений БГУ [Электронный ресурс]. Минск, 2011. Режим доступа: <http://www.fir.bsu.by/chairs/ir.shtml>

6. Кошелев В. С. Египет: от Ораби-паши до Саада Заглула, 1879—1924. М. : Наука, 1992. 287 с.

7. *Лазько Р. Р.* Еўрапейская палітыка Польшчы (1932—1939 гг.) : автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.03, 07.00.15 / Беларус. гос. ун-т. Минск, 2001. 38 с.
8. *Малевич Ю. И.* Эволюция концептуальных подходов к правам человека в условиях глобализации : автореф. дис. ... д-ра полит. наук: 23.00.04 / Беларус. гос. ун-т. Минск, 2005. 38 с.
9. Национальная и региональная безопасность / Л. Заико [и др.]. Минск : Неси, 2001. 434 с.
10. *Ревяко К. А.* Пунические войны. Минск : Университетское, 1988. 272 с.
11. *Розанов А. А.* Западные концепции по военно-политическим проблемам международной безопасности (1980-е гг.) : автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.05 / АОН при ЦК КПСС. М., 1990. 42 с.
12. *Сальков А. П.* Национально-территориальные противоречия в прибалтийском регионе Восточной Европы (1918—1941) // Вестн. Беларус. гос. ун-та. Сер. 3. 2003. № 3. С. 26—34.
13. *Снапкоўскі У. Е.* Знешнепалітычныя аспекты суверэнітэту Беларусі: гістарычны агляд / У. Е. Снапкоўскі, Г. Г. Сяргеева // Вестні Акад. навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. 1992. № 2. С. 32—52.
14. *Снапковскій В. Е.* Внешнеполитическая деятельность Белорусской ССР (1944—1953 гг.) : автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.02 / Ин-т истории АН БССР. Минск, 1992. 45 с.
15. *Стрелец М. В.* ФРГ и проблемы ограничения и сокращения вооружений в Европе (1949—1990 гг.) : автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.03 / Беларус. гос. ун-т. Минск, 2002. 40 с.
16. *Улахович В. Е.* Исследовательские структуры по проблемам внешней политики и международных отношений в Республике Беларусь (1991—2002 гг.) // Беларусь в современном мире: тез. докл. I Респ. науч. конф., 22—23 окт. 2003 г. / редкол. : А. В. Шарапо [и др.]. Минск : БГУ, 2003. С. 69.
17. *Улахович В. Е.* Становление и развитие концептуальных основ внешней политики Республики Беларусь: источники и историография // Журн. междунар. права и междунар. отношений. 2007. № 2. С. 27—36.
18. *Часноўскі М. Э.* Сістэмныя пераўтварэнні ў Рэспубліцы Польшча (1989—1999 гг.) : автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.03, 07.00.05 / Беларус. гос. ун-т. Минск, 2000. 37 с.
19. *Челядинский А. А.* Борьба коммунистических партий Латинской Америки против фашизма, 60—80-е годы : автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.04 / АОН при ЦК КПСС. М., 1989. 50 с.
20. *Шадурский, В. Г.* Культурные связи Беларуси со странами Центральной и Западной Европы (1945—1990-е гг.) : автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.05 / Беларус. гос. ун-т. Минск, 2000. 37 с.